

AKIF'İN HAYATINDAN SEÇMELER

Arş. Gör. A. Vahit İMAMOĞLU

Okuyucuya Akif'in hayatından bazı örnekler sunarken, genelde kendisinin bilfiil yaşadığı ya da gördüğü ve parmak bastığı bazan da takdir veya tenkid ettiği olayların önemli ve karakteristik yönlerini seçmeye çalıştık.

Bilindiği üzere Akif'in büyük özelliklerinden birisi, yaşadığını veya gördüğünü okuyucuya aktarmasıdır. Yani şiirleri ve yazıları günlük hayatta kaynağını bulan yazılardır. Kendi deyimleriyle O, bu hayatta ne söylemişse görerek söylemiştir. İnsanların ve toplumun çarpık ve eksik taraflarını okuyucunun önüne sererken, lâtifelerle, fıkralarla ve tatlı-sert ikâzlarla insanları daha çok olayın içine çekmekte, duygulandırmakta ve düşündürmektedir.

Akif'in hayatının her cephesi sadece İslâm ruhu ile izah edilebilir. İlim aşkı, sarsılmaz ahlâkı, dürüstlüğü, vatanperverliği, milletine bağlılığı vakar, tevazu ve feragati, samimiyeti, sevgisindeki ciddiyeti ve vefası, çalışkanlığı, beşeri zevklere iltifat etmemesi tamamen bir müslüman karakteridir¹.

Onun hayatında değer verdiği ve bizzat yaşamaya çalıştığı en önemli şahsiyet özelliklerinin başında ahlâki özellikler gelmektedir. Bunların bir kısmına örnek vermeye çalışalım;

O, her şeyden önce verilen sözün mutlaka tutulması hatta ölüm dışında bu sözden dönmek gerektiği fikrindedir. Kendisi de verdiği sözü mutlaka yerine getiren bir kişidir. O, "İnsanın mahiyeti söylemek değil, sözünü tutmaktır" derdi. Sözünü tutmayanlara insan nazarıyla bakmazdı.

Akif, Beylerbeyi'nde otururken Vanıköy'de oturan Fatih (Gökmen) Hocaya öğle yemeğine davetli idi. O gün öğleden önce müthiş fırtına ve yağmur başlamış, her tarafı sular basmıştı. Onbir vapurunda Akif çıkmayınca Fatih Hoca onun hava muhalefeti yüzünden gelemeyeceğine hükmedip komşuya gitmiş. O sırada Akif sırlıklam kapıyı çalmış. O, yaya olarak yola çıkmış, bu yağmurda ve fırtınada gelmişti. Hocayı evde bulamayınca çok canı sıkılmış, hizmetçinin o kadar ısrarlarına rağmen durmamış, gitmişti. Ertesi gün Fatih Hoca Akif'den özür dilemek istemiş, Akif başını çevirmiş,

¹) Bk. Tarlan, Ali Nihat, Mehmet Akif ve Safahat, Nida Yayınevi, İstanbul, 1971, s. 40-41

unun özürünü dinlememiş ve şöyle demiştir: "Hoca, hoca, bir söz ya lüm, yahut ona yakın bir felâketle yerine getirilmezse insan ancak o akıt mazur görülebilir" Bu yüzden bir müddet hoca ile dargın olmuştu².

Yine Baytar Mektebindeyken, sınıf arkadaşı "Hasan Efendi"yle Akif o kadar dosttu ki, birbirlerine söz veriyorlardı: İleride çocuk çöçuk sahibi olurlarsa, ölenin çocuklarına kalan bakacaktı.

Mithat Cemal anlatıyor: Bir cuma Akif'in evinde sekiz çocuk buldum. Teker teker çok sevimli olan bu çocuklar, bir araya gelince ne manzara alırlar, mâlumdur. Evde sekiz kişilik bir kıyamet kopuyordu. Akife sordum:

- Kim bu yavrular? Akif cevap vermedi. Odaya girince bu üç misafir çocuğu Akif'e takılarak tebrik ettim. Akif'in yüzü değişti.
- Misafir çocukları değil, benim çocuklarım dedi. Üç-beş haftada kaç çocuğu nasıl olurdu?
- Hasan Efendi öldü de... dedi;
- Çocuklar kim evvel ölürse, hayatta olanın bakacağı çocuklardı, Ahmetli Hasan Efendi'nin çocukları³.

O, dâima adaletten, haktan yanadır. Hz. Peygamber'in Haksızlık karşısında susan, dilsiz şeytandır" hadisine, onun kadar üreketten bağlanan ve uygulayan bir insanı günümüzde bulmak oldukça zordur. O, kendisi için değil, arkadaşları haksızlığa uğradığı için hem Ziraat Nezaretindeki görevinden, hem de Darülfünûn'daki görevinden ayrılmış bir kişidir. Onun hakka bağlılığını yine kendisinden dinleyelim:

"Zulmü alkışlayamam, zâlimi aslâ sevemem;
Gelenin keyfi için geçmişe kalkıp sövemem.

.....
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam;
Hele hak nâmına haksızlığa ölsüm tapamam.

.....
Adam aldırma da geç git diyemem, aldırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırım."⁴

² Bk. Fergan, Eşref Edib, Mehmed Akif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları, II. Baskı, İstanbul, 1960, s. 328; Çantay, Hasan Basri, Akifnâme, Ahmed Said Matbaası, İstanbul, 1966, s.246.

³ Bk. Kuntay, Mithat Cemal, Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 242-43.

⁴ Ersoy, Safahat VI, s. 332. (Bu yazımızın bütününde, M. Ertuğrul Düzdağ'ın neşre hazırladığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayınlanan 'Edisyon Kritik'li İstanbul 1987 baskısını esas aldık).

İşte, zulmü alkışlamayan, zalimi sevmeyen, hiç kimsenin keyfine göre hareket etmeyen, hak namına haksızlığa ölse bile katılmayan ve haksızlık karşısında susmayan, tepki gösteren bir karakter örneği sunan Akif, sadece bu haliyle bile tam bir örnek şahsiyet tipini sergilemektedir.

Akif cömertlik ve cimrilik üzerinde de önemle durmaktadır. Safahat'ında ve diğer yazılarında bilhassa zengin ve cimriler hakkında yazdıkları dikkate değerdir. Fakirlerin sosyal dengede yerlerini alabilmeleri için, zenginlerin zekâtlarını vermeleri gerektiğini, fakat bunun yerine getirilmediğini şu şekilde ifade etmektedir:

"Fukaranız kılıyor, aklına geldikçe namaz;
Ağnıyanızda da, hiç yoksa zekât olsa biraz.
Şöyle dursun bu temenniye kulak vermeleri,
Sadr-ı âzam paşanız fitre alır, verse biri"⁵

Yukarıdaki son mısra aynı zamanda o zamanki devlet adamlarından bazılarının çıkarıcılığını ve doymazlığını ifade eden güzel bir hicviyedir.

Akif, cimrilerle datma acı acı eğlenirdi. Zengin ve cimri olan ağır bir hastaya:

-Bir hekim çağırırsanız, diyordu. Ağır hasta Akif'e nasihat veriyordu;

-İsraf etmemeli oğlum, dünyanın bin bir hali var. Akif bu duruma gülüyor;

-Dünyanın bin bir halinden biri de insanların böyle hastalanmasıdır,⁶ diyordu.

Yine bu konuda Akif'in hayatında en hicranlı günüm diye yakın dostu Fatih Gökmen'e anlattığı bir hatırası vardır. Şöyle anlatır:

Sebilürreşad'ın maddi imkânsızlığa düştüğü bir sırada zengin bir dosttan yardım istemeyi kararlaştırdım. Bu dost, ara sıra karşılaştıkça bana iltifat eder ve mecmuaya hürmet gösterirdi. Yazıhanesine gittim. Beni karşılayışı, beklediğim tarzda olmadı. Rum tüccarından olduğunu anladığım iki adamla bir iş üzerine konuşmasına devam etti. Bu konuşmalar uzun sürdü. Sıkıldıkça sıkıldım. Nihayet onları uğurladı ve bana döndü:

-Hayrola, bir emrinizmi var? dedi.

Tasarladığım kısa mukaddime yarı olmadan sözümü keserek birdenbire:

⁵ Ersoy, Safahat II, s. 140.

⁶ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 209.

-Lafın kıyası para mı isteyeceksin? demez mi. Bu dört kelime bana dört tarafıma saplanmış dört süngü gibi geldi. Sendeledim. Güç hal ile kendimi toplayarak:

-Hayır, öyle bir maksat üzerine gelmedim. Umumi sefaleti, umumi yoksulluğu anlatmaya girişmem, servetinize daha büyük kıymet vermeniz ve kendinizi daha büyük görmenez içindir, dedim ve çıktım⁷.

Cömertlikle ilgili olarak O, İslâmın "Veren el, alan elden üstündür" prensibine bağlı bir cömertlik örneğidir. Onun cömertliğini H. Basri Çantay şöyle anlatıyor: Müthiş bir kış günündeyiz. Akıf! kır bir ceketle görüyoruz. Üşüyor, hissettirmemeye çalışıyor. Araştırdım; paltosunu evinin kapısına gelen çıplak bir fakire glydirmiş⁸.

M. Akif'in sıkça tekrarladığı cömertlikle ilgili olan Hz. Ali'nin bir sözü sanki Akif'in hayatının bir bölümü gibidir. Bu söze göre; "Lütfettiğin adamın efendisisin, lütfunu gördüğün adamın uşağısın, lütfunu beklediğin adama eşitsin"⁹

O para meselelerindeki eli açıklığını şöyle dile getirir ve insan ıki şeyi bilmelidir der: Biri haddini, diğeri de hesabını. ben haddimi bilirim ama hesabımı bilmem, diye ilâve eder¹⁰.

Akif'in hayatında en kızdığı ve benimsemediği kişiler, bilmediği halde biliyor görünenlerdir. Onun bazan alaylı bir tavır takındığı kişiler genellikle cahiller, bilhassa okumuş! cahillerdir. Dini bir konuda bilgisi olmadığı halde karşısında direnen bazı aydınlara Akif:

-Durun ben size "Avrupa âyetleri" okuyayım der ve tartışılan meselede Avrupa âlimlerinin neler dediklerini, hangi memleketlerde o meselenin ne suretle tatbik edildiğini sayar, döker, nihayet muhatabını yola getirirdi. Akif'in kafasında "Avrupa âyetleri" o kadar çoktu ki...¹¹

Akif, yalnız paranın, mevkin değil, ilmin de kibrine düşmandı. Bu düşmanlığını göstermenin şekilleri; öfke, hakaret, istihza ve kayıtsız davranma idi.

⁷ Çantay, Akifnâme, s. 248; Vakkasoğlu, Vehbi, İslâm Şairi Mehmed Akif, Cihan Yayınları, İstanbul 1983, s. 222.

⁸ Bk. Çantay, Akifname, s. 33.

⁹ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 211.

¹⁰ Bk. Düzdağ, Ertuğrul, Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar I, M. Akif Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 1987, s. 364.

¹¹ Bk. Çantay, Akifname, s. 41-43.

O, ilmin kıbrine tahammül edemiyordu. O'nun gözünde bu insanlar "mal satar gibi kendilerini satıyorlar"dı. Halbuki Akif milyonların gönlünde taht kuran Safahat'ını ve diğer yazılarını hiçe sayarak; "Sessiz yaşadım, kim beni nerden bilecektir?"¹² diyecek kadar mütevazı bir karaktere sahiptir.

Cahillikle ilgili olarak onun Millet Meclisinde bir tespiti şöyledir: Akif Burdur Milletvekili iken, mecliste bütçe müzakeresi sırasında idi. Meclis kâtibi "me'murın" diyeceği yerde "me'mureyn" demişti. Ashında mecliste çok az konuşan M. Akif dayanamıyor; Me'mureyn olsa balla besleriz. diyordu¹³.

Akif'in kendisine has sükûtları vardır. Bunlardan birisi de "utanan sükût" tur. Bilen bir tavırla bilinmeyen bir şey anlatılıyorsa Akif bu haldedir. Bu durumla ilgili bir hatırası şöyledir:

1908 Meşrutiyeti'nin ilk günlerinde Direklerarası'ndaki Fevziye Kiraathanesi'nde Prens Sabahattin bir konferans verecekti. Ondan önce biri çıkıp bir vatan nutku söylüyordu. Bu arada "10 Temmuz inkılabıyla vatan bir gülizara (gülyanaklı) döndü deyince, (galiba gülzara (gülbahçesi) döndü demek istiyordu) bunun üzerine Akif Mithat Cemal'e hadi kaçalım diyordu. Hem de Prens Sabahattin'i dinlemeden. Çünkü, konuşanın namına Akif utanmıştı ve yolda giderken: "Biz inkılâba bu ağzlarla mı sevinecektik?"¹⁴ diyordu.

Ahlâki açıdan konunun değişik yönlerine bakıldığında Akif'in sevdiği ya da sevmediği tipleri ele alabiliriz. Onun için insanlar ve vak'alar çoğu defa bir kaç kelimeden ibaretti. O sevdiğini belirli kıstaslarla severdi. Bu kıstaslar daha çok onun imanının bir ifadesiydi. Kısa ve öz konuşmayı hem kendinde hem de başkasında seviyordu.

İttihat ve terakki hükümeti zamanında sadrazam olan Hakkı Paşa'yı Berlin'de bir akşam ziyafetinde tanımıştı ve onu şu sözlerle takdir ediyordu:

Hakkı Paşa; millet için yolların önemini anlatırken: "Gidemediğin yer senin değildir" demişti¹⁵.

Akif Tevfik Fikret'le ilk defa Darulfünun'da görüştü. Meşrutiyette ikisi de orada hocaydı. Akif'e, Fikret sende ne tesir yaptı diye soran Mithat Cemal'e Akif, "Sevmedim bu adamı" dedi ve sebebini şöyle anlattı: "*Benim gibi ilk görüştüğü adama yirmi senelik arkadaşlarını*

¹² Ersoy, Safahat VII, s. 418.

¹³ Bk. Çantay, Akifname, s. 42.

¹⁴ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 236.

¹⁵ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 248.

çekıştrdr¹⁶ diyordu.

Akif iki yüzlülere kızardı. Fakat yaşı ilerledikçe: "İki yüzlülere artık sever oldum. Çünkü yaşadıkça yirmi yüzlü insanlar görmeye başladım"¹⁷ diyordu.

Akif, iki tip insanı sevmezdi: Fazla terbiyeli ve fazla terbiysiz olanı. Aşırı nezâket ona insanların gizlemeye muhtaç olan bir taraflarını örten bir şey gibi görünüyordu. Onun gözünde fazla nazık adam gizli adamdı¹⁸.

Akif kendi olmayanlara kızardı. "Benzemek" sınırlendiği şeydi. Hayatının bir kısmı da bu öfkeden ibarettir. O, bilhassa Batı taklitçiliğine karşıdır. Şekilcilige değil, öze önem vermektedir. Batı'dan alınması gereken ilim, fen ve san'attır. Çalışmayı ibadet sayan bu dinin mensuplarına, bu ibadeti harfiyyen yerine getirmeleri için devamlı ikaz etmekte ve şöyle demektedir:

"Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atını
Vertiniz hem de mesatnize son sūratnı"¹⁹

Ona göre, ilim ve san'at kendi benliğimizden kopmadan alınmalıdır. Aksi takdirde kurtuluş ümidi yoktur. O, benliklerinden kopmadan Batı'nın ilmini alabildikleri için bilhassa Japonları övmektedir. Onlar için şair:

"Garb'ın almışsa herif, ilmini almış yalnız
Bakıyorsun; Eli san'atlı, fakat, tırnaksız"²⁰ demektedir.

Çevrestyle olan dîni, ahlâkî ve insanî ilişkiler yönünden Akif oldukça tittiz davranırdı. Bu konuyla ilgili bir hatırasını kendisi anlatır:

Bir gün Koyun Pazarından geçiyordum. Orada bakkallık eden yaşlıca mollalardan birine selâm verdim. Başı ile şöyle bir işaret ederek arkasını döndü. Canım sıkıldı. Kendisini bir kenara çektim. "Senin hıfzın vardır. Bak, Allah Kur'an'da ne diyor" dedik. Sonra ilgili âyeti²¹ okuyup manasını anlattım. "İşte müslümanlık da bu, medeniyette bu"²² dedim diyor.

¹⁶ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 98.

¹⁷ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 249.

¹⁸ Kuntay, M. Akif, s. 250.

¹⁹ Ersoy, Safahat II, s. 160.

²⁰ Ersoy Safahat II, s. 146.

²¹ Nisâ Sūresi 86. âyetten (Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha iyısıyla selâm verin veya aynıyle mukabele edin...)

Yine onunla ilgili bir hatıra şöyledir: Akif, Mısır dönüşü İstanbul'da hasta yatıyordu. Kendisini ziyarete gelenlerden biri iriyarı, göbekli, kelle-kulak yerinde biristydi. Akif tanımadığı ziyaretçiyi görünce yatakta ayaklarını topladı, hürmetkâr bir vaziyet aldı. Herhalde mühim ve âlim bir kimse olacaktı. Biraz sohbetten sonra vâkur misafir:

-Efendim sizden uzun zamandır zihnimi kurcalayan bir mes'ele hakkında fikr danışmaya geldim. Akif,

-Buyurun, der.

-Gökkuşağı altından geçen kızlar erkek, erkekler de kız olmuş. Ya hünsa (ne kız, ne erkek manasına) geçerse ne olur? diye sorar. Akif bunun üzerine yatağına rahatça uzanır ve:

-Bu sualden sonra ayaklarımı istediğim kadar uzatabilirim, der²³.

Akif renkten renge giren, bugün bir türlü, yarın başka türlü görünen, seciyesiz, meşrepsiz kişilerden çok nefret ederdi. Bir gün böyle bir adamdan söz edilince şu fıkrayı anlatmıştı:

Bir Türk çocuğu pazarda horuz satıyormuş Acem'in biri gelmiş çocukla alay etmek istemiş, alıcı görünmüş. Çocuk müşteri buldum diye sevinmiş. Acem sormuş:

-Bu horuzu almak istiyorum. Yalnız mezhebimde tereddüdüm var. Acaba sünni midir, yoksa şii midir?

Çocuk Acem'in alay ettiğini anlayınca,

-Vallahı ben de mezhebini tayinde mütereddidim. Ezan okunurken ötüşüne bakarsan sünnidir. Çöplükte eşelediğine bakarsan şii'dir²⁴ demiş.

Yine Akif beş çocuğunu yetimhaneye bırakan Roussau'yu hiç sevmezdi. "Ben ne onun kadar büyük bir mütefekktir, ne de onun kadar küçük bir trısanım"²⁵derdi.

İttihat ve Terakkî'ye girenlerin çoğaldığı bir zamanda idi. Bir gün

22) Bk. Eşref Edib, M. Akif, s.357 (1960 Bsk.)

23) Bk. Vakkasoğlu, M. Akif, s. 230-231.

24) Bk. Eşref Edib, Mehmed Akif Hayatı Eserleri ve 70 Muharririnin Yazıları, I. Cild, Asarı İlmîye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s.266.

25) Eşref Edib, M. Akif, s. 102 (1938 Bsk.); Tarlan, M. Akif, s. 26.

Fatm Gökmen kendisine:

-En çok hoşlanmadığınız kimdir? diye sorar. Akif biraz düşünür ve şöyle der:

-Geçmişlerinin vatan hesabına on parası geçmemiş, bir damla kanı dökmemiş, bir hizmeti sebk etmemiş (evvelce bir hizmet yapmamış) olduğu halde ağzını memleketin temiz kan damarlarından birine yamayarak emmekte bulunan serseri tufeyliler (asalaklar) yok mu, işte en sevmediğim bunlardır²⁶.

Burada ayrıca Akif'deki vatan sevgisinin ne kadar temiz, derinden ve katıksız olduğu görülmektedir.

Onun sporculuk yönüne gelince; gençliğinde onu uzvi iptilalardan din ve pehlivanlığın kurtardığını kendisi belirtir. O, güreşe bünyenin fazileti diye bakar. Dine gelince; "*Dindar olmasaydım, gençliğimde ahlaksız olabilirdim. Faziletin ictimat bir meşhum haline girmedigi genç yaşta insanı din tutar*" diyordu.

Bizzat kendisi kısıbet giyerek güreş yaptığını ve genellikle İstanbul'un dışında Çatalca taraflarında köylerde güreştiğini söylemektedir. Onun bu güreşleri, İdadî'de iken ve biraz da Halkalı Baytar Mektebi'nde iken yaptığını görüyoruz²⁷.

Bunun dışında yüzmeye, atlama, taş atma ve koşu gibi sporlarla da meşgul olduğunu bilmekteyiz. Çantay, onun gençliğinde deniz yarışlarında, yaya koşularında ve atlama müsabakalarında hep birinci geldiğini, saatlerce kürek çektiğini hatta İstanbul Boğazını yüzerek geçtiğini yazmaktadır²⁸. Yine onun, at yarışlarında iddialı ve iyi birinci olduğunu görüyoruz. Mekke emri Şerif Ali Haydar Paşa M. Akif'i Âliye'ye davet eder. Akif burada Paşa'nın iki oğlu, Şerif Abdulmecid ve Şerif Muhiddin ile at yarışı yapar ve onlarla fotoğraf çektirir. Aynı zamanda onlar Akif'in Darulfünun'dan talebeleridir²⁹.

İşte yukarıda belirtilen sportif faaliyetleri, onun iradesine sahip, mücadeleci, cesur, atılgan, tehlikelerden ve güçlüklerden çekinmeyen sağlıklı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

İbrahim Alâeddin, Akif için; "ondaki pehlivanlık merakı, mutlaka vücudundan ziyade ruhundaki taşkın kudreti istihlak

²⁶ Bk. Eşref Edib, M. Akif, s.329 (1960 Bsk.); Çantay, Akifname, s. 246.

²⁷ Bk. Nevzad Ayas, " Mehmed Akif Zihniyeti ve Düşünce Hayatı", Eşref Edib, M. Akif, Hayatı Eserleri ve 70 muharririn Yazıları, İst. 1938, s. 521.

²⁸ Bk. Çantay, Akifname, s. 36.

²⁹ Kuntay, M. Akif, s. 174-175.

(yatıştırmak) için meydana gelmiş olacaktır. Her halde irfan ve ruhu, bünyesinden fazla pehlivan olan M. Akif, spor gençliğine ibret olacak bir örnektir"³⁰ demektedir.

Onun başka bir yönü musikiye olan ilgidir. Kendisi tahsilini bitirdikten sonra ney üflediğini, fakat kulağının sesleri iyi ayıramamasından dolayı başarılı olmadığını belirtiyor³¹.

Akif'in sevdiği insanlardan biri de Safahat'ın yedinci kitabı Gölgele'ri kendisine ithaf ettiği ve Şark'ın tek dahî-i san'atı dediği Şerif Muhyiddin idi. Şerif Muhyiddin çok güzel ud çalardı. Akif birine karşı duyduğu hayranlığı dostlarıyla paylaşmak istediği için, bütün sevdiklerini Çamalıcadaki Şerif Muhyiddin'in köşküne taşıyordu ve onun ud'una onların da hayran olduğunu görünce seviniyordu. Dahası Şerif Muhyiddin'in ud'unu dinlerken aksırırsanız, Akif nezle olduğunuza kızardı³².

Akif'in musiki sevgisi aynı zamanda Neyzen Tevfik, Tanburi Azız, Bursalı Hafız, Udi Asım, Hafız Kemal gibi musiki üstadlarını da kendine dost etmişti. Bunlar en güç parçaları çalmak ve okumak için Akif'in arzusunu beklerlerdi³³.

Akif'in seyahatleri ve bu seyahatlardaki tesbitleri de önemlidir. Onun 1894 tarihinden itibaren, yani Baytar Mektebi'nü bitirdikten sonra Ziraat Nezareti Umuru Baytarıye Şubesinde memuriyete başlamış (27 Aralık 1893). Daha sonra başta Edirne olmak üzere Adana, Halep, Şam seyahatları baytarlık göreviyle gittiği seyahatler olmuştur. Yine onun değişik vesilelerle yurtiçi ve yurtdışı seyahatleri da vardır.

Akif'in seyahatleri; ülkeleri, insanları ve gördüklerini bazan mizahî, bazan da düşündürücü bir şekilde okuyucunun önüne sermesi bakımından önem arzeder.

Onun Edirne'de bulunduğu sırada bir tesbiti dikkate şayandır. Burada, Ömer Seyri adında önce zaptiye sonra şair olan birisiyle tanışır ve bu şahsı sever. Çünkü bu adam zaptiye iken Vali'nin uzattığı zarfı okuyamamış, Vali kızmış ve ona; "okuman yok da ben insanım diye ne geziyorsun?" demiş. Bu söz üzerine Vali'ye kızan

³⁰ Eşref Edib, M. Akif, s. 343 (1960 Bsk.); Çantay, Akifnâme, s. 347 (I. A. Gövsa, Karikatür Mecmuası'nın 6.1.1937 sayılı nüshasından alınmıştır).

³¹ Bk. Nevzad Ayas, "Mehmed Akif Zihniyeti ve Düşünce Hayatı" , Eşref Edib, M. Akif, s. 521 (1938 Bsk.)

³² Bk.Kuntay, M. Akif, s. 187.

³³ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 184.

Ömer Seyri, insanımı diye gezmek hakkımı elde etmek için okumayazma öğrenmişti. İşte Akif kızan adamı severdi. Hele sonunda bu öfke o kişiye birşey kazandırmışsa³⁴.

Berlin seyahatinin sonucunda ise şunlar vardı: Berlinde ne var? ne oluyoruz? sorusuna Akif:

-Ne olacağız, Berline gittim, elçimiz Kur'an'a tefsir yazıyor. İstanbul'a geldim, Fatih'de hocalarımız siyâset konuşuyor. Ne olacağız artık anlarsınız.

Yine bu seyahatla ilgili ızdırabını şöyle dile getiriyordu:

-Yahudi Almanya'da da karşıma çıktı. Banka, borsa, piyasa, gazete, kitap, mekteb, musiki, her şey yahudînin elinde...

Almanlarla ilgili görüşlerine gelince;

-Almanların üç şeyleri berbattı; yemekleri (yani milli lâhana ve milli patatesleri), siyasetleri, birde müsteşrikleri (en başta Hartmann).

Bu müsteşrik, Türk edebiyatı hakkında, Akife bir nevi azametle bir takım umumi sözler söylemiş. İlim dalavrecilerinin klâsik kuvvetleri olan bu azamet karşısında Akif adamı anlamış ve onu genel tartışmadan hususi tartışmaya çekmiş. Adam, bunun üzerine, en çok Fuzuli ile meşgul olduğunu söylemiş. Halbuki Fuzuli'yi yüzünden bile doğru okuyamamış. Akif de, müsteşrike, en çok Fuzuli'yi bilmediğini, kendine has kısa cümlelerinden biriyle ifade etmiş. Ancak müsteşrik bu noktada bir dirayet göstermiş ve kendisine Fuzuli'nin "Su" kasidesini okutmasını Akif'den rica etmiş³⁵.

Biraz da onun, toplumun değişik yönlerine bakışı, onu değerlendirmesi ve vatan sevgisine dayalı bazı örnekler verelim. Öncelikle Akif, cemiyeti başlıca dört sınıfta ele almakta ve değerlendirmektedir:

Birinci Sınıf: Zavallı halk tabakası; bu gün kazandığını yiyen yarımı düşünmeyen, dünyayı yalancı gören ve önemsemeyen halk kitlelidir.

İkinci Sınıf: Hayata küskün olanlar. Hırkayı bütün bütün başına çekmiş ve ye'se düşmüş halktır. Burada Akif'in en çok üzerinde durduğu ve uyandırmaya çalıştığı kitle tembeller, miskinler ve vurdumduymazlardır. İşte böyleleri için şair şöyle diyor;

³⁴ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 170.

³⁵ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 174.

"Cihan yıkılsa bizim halk, uyarımadan gidecek.
Onun kıyamı için Sûr'u beklemek lâzım.
Bu duygusuzluğa bir çare yok mu, Allah'ım?" ve daha sonra bir
fikra sokuşturuyor araya;

"Zavallı köylüye, ilkin, epeyce sövmüşler,
İşitmemiş... Bu sefer bir odunla dövmüşler.
Birer davul kadar olmuş da budlarındaki şiş,
"Davul çalınmada, zannım, aşağıki evde" demiş
İnince, derken, odunlar budur, deyip beyni,
"Davul bizim eve gelmiş "demiş sonunda, hanı"³⁶.

Üçüncü Sınıf: Aydın geçinen, zevk ve eğlenceye düşkün gençlik.
Bunlar haya, edep, vatan, aile gibi kayıtlardan azadedir. İman onların
tabirinde "Kara kuvvet", Kur'an ise "Köhne Kitap"dır. İşte, bu
gençlerin içinden Batı'ya gönderilenlerin Türkiye'ye neler getirdiklerini
Akif Safahat'ında şöyle gözler önüne sermektedir:

"Fransız'ın nesli var? Fuhsu, bir de ilhâdı³⁷;
Kapıyı bunları "yirminci asrın evâdi"
Ya Alman'ın nesli var? Zevki okşayan birası;
Unuttu ayrıma ma'tuhe³⁸ döndü kahr olası
Heriflerin, hanı, dünya kadar bedayi'i var.
Ulûmu var, edebiyatı var, sanayi-i var.
Giden bir avuç olsun getirse memlekete,
Döner muhîtimiz elbet muhut-i mârifete.
Kucak kucak taşıyor, olmadık mesâvîti;
Beğenmesen, "medeniyet" diyor, inandık, tyl
"Ne var, biraz da maarif getirmiş olsa..." desek;
Emin olun, size "hammallık etmedim?" diyecek"³⁹

Dördüncü Sınıf: Sefahat hayatını alışkanlık haline getirenler,
zevk ve eğlenceye düşkün olanlardır. Bunlar, kendi çevresine ve
topluma, onun ızdıraplarına kayıtsız olan "sosyete" tabakasıdır.

Akif'in Balkan savaşlarında memleketimizin düştüğü kötü
duruma kan ağladığını görüyoruz. Çünkü, halkın bu duruma
kayıtsızlığını, vatandan önce kendilerini düşünmelerini bir türlü
kabullenemiyor. Hâla boğaz derdinde ve ihtiras peşinde koşan
insanların halini "Eşekle Kurt" hikayesine benzettiyor ve şöyle diyor:

³⁶ Ersoy, Safahat IV, s. 232.

³⁷ İlhâd: Allah'ın varlığına ve birliğine inanmamak.

³⁸ Ma'tuh: Bunamak, bunamış.

³⁹ Ersoy, Safahat IV, s. 234-235.

"Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi,
Saldırılmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi,
Lâkin aşk olsun ki aldırmaz da otlarınmış eşek,
Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı...
Hasmı, derken, çullanırmış yutmadan son lokmayı"⁴⁰.

O, ferdi ve ailevi meselelerle, resmî olaylar arasında ilişki olduğunu kabul ederdi. Balkan mağlubiyeti sırasında bir arkadaşının terfi edilmesine kızmıştı. "Memleket batarken..." diye söze başlıyor sonra en beğendiği darb-ı mesellî söylüyordu: "Köy yanar, kahbe taranır"⁴¹.

Nihayet diyebiliriz ki; Akif'in ahlâkı her türlü beşerî zaafıktan uzak, ulvî bir ahlâktır. Müslümanlığı, tarihi hakikatlere uygun, ilmi ve akl-ı selimi her şeyin üstünde tutan, hurefelerden uzak, şekilden ziyade ruha bağlı bir müslümanlıktır⁴².

Tarlan Akif için; "O, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamber'in sünnetine hakkıyla bağlı kalan nadir müslümanlardır. Kur'an-ı Kerim'i tahsilini bitirdikten hemen sonra hıfz etmiştir. Ömründe hep onunla konuşmaya çalışmış ve Kur'an-ı terceme etmiş bir kişidir. Ayrıca onun Tefsir-i Celâleyn'i onsekiz defa hatmettiğini bilmekteyiz"⁴³. demektedir.

Hız. Peygamber'in hakiki azametini "Ben de sizin gibi insanım" cümlesinde bulacak kadar realist ve samimi düşünen Akif, O'na en yüksek ve hakiki aşk ile bağlı idi. Özel ders verdiği bir müşir (mareşal)'in oğlu bir gün Hız. Peygamber'in aleyhinde ağzından bir söz kaçırmış ve Akif derhal dersine son vermişti. Bu durumu şöyle açıklıyordu: "İsteyen güneşe tapar, isteyen ateşe. Ben kimsenin Allah'ına, peygamberine karışmam. Fakat kimse de benimkine karışmamalı. Biri yüzüne karşı babama söğebilir mi? O halde peygamberime nasıl söğür?"⁴⁴.

Sonuç olarak şunu diyerek sözümüze son verelim; Akif hayatının her safhasında daima dürüst ve samimidir. O, bütün müslümanların ve tüm insanlığın da böyle olmasını istemektedir ve bunu şöyle dile getirmektedir.

"Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek
Sözüm odun gibi olsun, hakikat olsun tek"⁴⁵

⁴⁰ Ersoy, Safahat V, s. 252.

⁴¹ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 235.

⁴² Bk. Tarlan, M. Akif, s. 41.

⁴³ Bk. Tarlan, M. Akif, s. 41.

⁴⁴ Bk. Kuntay, M. Akif, s. 23.

⁴⁵ Ersoy, Safahat IV, s. 194.